

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL časopisu / URL of the journal: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Autor(i) / Author(s): Ľubomír Tokár
Článok / Article: Poklona pre Kennetha N. Waltza
Vydavateľ / Publisher: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov –
UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences
and International Relations – UMB Banská Bystrica

Odporúčaná forma citácie článku / Recommended form for quotation of the article:

TOKÁR, Ľ. 2013. Poklona pre Kennetha N. Waltza. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 16, č. 3, 2013. ISSN 1335 – 2741, s. 168 - 172. Dostupné na internete:
<http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/3_2013/TOKAR.pdf>.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

POKLONA PRE KENNETHA N. WALTZA

PAYING HOMMAGE TO KENNETH N. WALTZ

Ľubomír Tokár*

Tento rok v máji zomrel **Kenneth Neal Waltz** vo veku nedožitých 88 rokov. Tento teoretik medzinárodných vzťahov z USA urobil pre môj vzťah k akademickej disciplíne medzinárodných vzťahov viac než ktokoľvek iný. Považujem za vhodné využiť týchto niekoľko strán, aby som vzdal poctu jeho prínosu pre rozvoj teórie medzinárodných vzťahov a aspoň čiastočne mu tak splatil svoj dlh. Ak sa na základe týchto riadkov rozhodne aspoň jeden študent siahnuť po niektorej z kníh napísaných **K. N. Waltzom**, alebo si nájde čas prečítať niektoré z jeho kľúčových článkov, bude úloha, ktorú som si predsavzal, splnená.

K. N. Waltz pre mňa predstavuje ikonku teórie medzinárodných vzťahov, je jedným z mojich najľúbenejších autorov popri **Martinovi Wightovi**, **Hedley Bullovi**, **Barrym Buzanovi** a **Alexandrovi Wendtovi**. **Waltzove** kritériá na kvalitu tvorby by sa vzpierali dnešnému tlaku na počet kvantitatívnych ukazovateľov publikačnej činnosti. Počas svojej akademickej kariéry **Waltz** vydal len hrstku kníh, avšak ich dopad na rozvoj disciplíny bol nevyčísliteľný – snáď ani niet vhodnejšieho príkladu ilustrujúceho primát kvality nad kvantitou akademickej tvorby. V roku 1959 vyšla **Waltzova** dizertačná práca s názvom *Man, the State and War*, v roku 1967 kniha *Foreign Policy and Democratic Politics: The American and British Experience*, o desaťročie neskôr v roku 1979 kniha *Theory of International Politics* a napokon v roku 1995 kniha – dialóg so **Scottom Saganom** s názvom *The Spread of Nuclear Weapons: A Debate*.

Kniha *Man, the State and War* priniesla typológiu teórií venujúcich sa vzniku ozbrojeného konfliktu, pričom autor ich usporiadal okolo troch „obrazov“ (*three images*), alebo, inými slovami, okolo troch „úrovní analýzy“ (*levels of analysis*) vysvetľujúcich vznik vojny. Sú nimi úroveň jednotlivca (resp. ľudskej

* Mgr. Ľubomír Tokár, PhD. pôsobí ako odborný asistent na Katedre medzinárodných vzťahov a diplomacie Fakulty politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika, e-mail: lubomir.tokar@umb.sk.

povahy), úroveň štátu (resp. špecifik politického zriadenia) a napokon úroveň medzinárodného systému (resp. jeho anarchického/ decentralizovaného usporiadania). Kniha predznamovala **Waltzovu** knihu vydanú o dve desaťročia neskôr, v ktorej rozpracoval tretí, systémový „obraz“, sústrediac sa na teoretické uchopenie štruktúry medzinárodného systému a jej efektov. Ak by niekoho zaujímalo zhodnotenie prínosu **Waltza** ako pedagóga či školiteľa, a to z pera jeho bývalých študentov, vrelo odporúčam prečítať si príspevky na túto tému publikované na stránke časopisu *Foreign Policy* po jeho úmrtí.

Nebudem radšej spomínať, za akých okolností som sa prvýkrát dostal k **Waltzovej** *Theory of International Politics*, pretože neboli typické. Stačí poznamenať, že tak bolo až po tom, ako som ukončil magisterské štúdium na FPVaMV UMB v Banskej Bystrici. Následne som sa nikdy nedokázal zbaviť dojmu, že táto kniha by mala byť nevyhnutým povinným čítaním pre každého jedného študenta, ktorý chce získať diplom v študijnom programe medzinárodné vzťahy. Bolo a stále mi je nesmierne ľúto, že som sa k tejto knihe dostal až po tom, čo som ju už nepotreboval k štúdiu, pretože som sa ako ja, tak aj každý môj spolužiak, mohol posunúť výrazne ďalej už počas nášho štúdia. Po prečítaní **Waltzovej** knihy som si uvedomil, že predstavuje solídny teoretický základ pre prístup, akým analyzoval medzinárodné vzťahy profesor **O. Krejčí** (ktorý viedol zďaleka najlepšie predmety, aké som počas štúdia mal) a zároveň mi otvorila oči k nedostatkom **Krejčího** prístupu.

Waltzova kniha je pre zorientovanie sa v odbore medzinárodných vzťahov a špecificky v oblasti teórií medzinárodných vzťahov neodmysliteľným primárnym zdrojom. Či študent inklinuje k realizmu, liberalizmu, konštruktivismu alebo kritickej teórii, pri štúdiu **Waltza** nemožno opomenúť, ak už len z toho dôvodu, že jeho sofistikovanejšia artikulácia realizmu (v porovnaní s tzv. klasickým realizmom autorov ako **Morgenthau**, **Carr**, **Herz**, **Wolfers** či **Aron**) slúžila jednak ako základ pre rozpracovanie výskumného programu neorealizmu (alebo štrukturálneho realizmu), jednak ako základ pre jeho kritiku v podobe neoliberalného inštitucionalizmu (variant liberalizmu v medzinárodných vzťahoch z druhej polovice 80. rokov a prvej polovice 90. rokov 20. storočia) v rámci tzv. neo-neo debaty (t. j. neorealizmus vs. neoliberalný inštitucionalizmus). V 90. rokoch sa tiež **Waltzov** štrukturálny realizmus (osobne preferujem toto označenie oproti neorealizmu) stal východiskom a odrazovým mostíkom pre kritiku zo strany konštruktivismu (predovšetkým **Wendtova** *Social Theory of International Politics* z roku 1999). Inými slovami, **Waltzova** teória našla svojich nadšených stúpencov aj horlivých

kritikov, avšak bez ohľadu na to, či (ste) boli za alebo proti, nedala sa jeho teória jednoducho ignorovať. Pre teoretika asi neexistuje väčšia pocta, než vstúpiť takýmto spôsobom (ešte počas vlastného života) do pomyslenej siene slávy.

Waltzova teória bola pôsobivo jednoduchá a elegantná, čo bolo jej najväčšou devízou a zároveň slabinou. Pre **Waltza** teória nemôže vysvetľovať všetko, ale jeho teória, napriek tomu, že obsahuje len obmedzený počet teoretických konceptov, dokáže povedať „*small number of big and important things*“. Na druhej strane, jeho kritici tvrdili, že ponecháva bokom mnohé dôležité aspekty medzinárodnej politiky a nedokáže vysvetliť zmenu, pretože obsahuje len „reprodukčnú logiku“ medzinárodného prostredia usporiadaného anarchicky.

Pre mňa je v jednoduchosti **Waltzovej** teórie jej čaro. Kvôli jednoduchosti a (dúfam) zrozumiteľnosti sa mi jeho teória zdala (a zdá) vhodným základom, okolo ktorého som postavil osnovu kurzov, ktoré som na FPVaMV učil. V mojom ponímaní predstavuje **Waltzov** prístup k definícii štruktúry medzinárodného systému kostru, na ktorú je možné „vešať“ dodatočný teoretický materiál zrozumiteľným spôsobom (arbitrami zrozumiteľnosti sú v tomto prípade moji študenti; ponechám bokom, či som v tomto ohľade úspešný alebo nie).

Spôsob, akým sa **Waltz** dostal k štruktúre medzinárodného systému, je nasledovný:

- systém je štátocentrický = hlavnými aktérmi sú štáty
- systém je usporiadaný anarchicky = absentuje autoritatívne mocenské centrum
- štáty plnia v anarchickom prostredí identické funkcie, kopírujú sa v snahe zabezpečiť sa
- líšia sa v tom od seba spôsobilosťami (mocenskými zdrojmi), ktorými disponujú.

Prvý bod značne redukuje počet relevantných aktérov v medzinárodnom systéme. Anarchia je pre **Waltza** konštantou, ktorá sa nemení, kým hovoríme o medzinárodnej politike. Keďže štáty navzájom plnia rovnaké funkcie, všetok zdroj teoretickej zmeny sa vo **Waltzovom** modeli štruktúry nachádza v poslednom bode. Na základe tzv. distribúcie spôsobilostí možno dospieť k počtu relevantných štátnych aktérov – zaujímavými sú tí, ktorých relatívny mocenský potenciál je výrazne odlišný od väčšiny štátov. Inými slovami, ide o (super)veľmoci, počet ktorých identifikuje počet pólov v systéme

– polaritu štruktúry medzinárodného systému.

Keď **Waltz** v 1979 porovnával bipolaritu a multipolaritu, uniklo mu, že systém bipolárnej štruktúry okolo dvoch superveľmocí počas studenej vojny má v sebe zakódovanú tendenciu vývoja smerom k unipolarite na základe asymetrie v mocenskom potenciáli USA a ZSSR (čo uznal až takmer desať rokov po rozpade ZSSR v článku z roku 2000). **Waltz** túto možnosť prehliadol zrejme preto, že prikladal veľký význam mechanizmu mocenskej rovnováhy, ktorá v jeho teórii zohráva funkciu negatívnej spätnej väzby, ktorá vracia systém do pôvodného stavu po jeho narušení prílišnou koncentráciou moci v rukách jedného štátu. Hoci neskôr **Waltz** uznal, že systém sa po skončení studenej vojny stal skutočne unipolárnym, na horizonte badal známky vyvažovania.

Waltz nebol, napriek tomu, že pochádzal z USA, priateľom nevyváženej moci pod kontrolou ktoréhokoľvek jednotlivého štátu, USA nevynímajúc. Podľa neho problém nie je v *americkej* moci, ale v *moci* ako takej, ktorá bež ohľadu na deklarované zámery USA, pokiaľ ide o spôsob nakladania s ich mocou, budú vzbudzovať nedôveru v očiach slabších štátov. Zároveň **Waltz** varoval pred osobovaním si práva USA (z titulu svojej moci) interpretovať záujmy iných aktérov, resp. stotožňovať svoje záujmy s domnelými záujmami celého systému a privlastňovať si právo konať v jeho mene. Tu zaznieva echo morálneho relativizmu, známe k prác klasických realistov a typické pre realizmus ako taký.

Pokiaľ ide o **Waltzov** prínos k debatám na aktuálne zahranično-politické témy, jeho analýza medzinárodnej politiky ho viedla ku kritike politiky USA počas vojny vo Vietname a neskôr ku kritike krokov USA voči Iraku začiatkom minulého desaťročia. V prvom prípade upozorňoval na to, že „zisk“ či „strata“ Vietnamu jedným alebo druhým táborom počas studenej vojny neotrasie rovnováhou existujúcou medzi oboma superveľmocami a teda že bezpečná situácia USA umožňuje viesť túto „luxusnú“ vojnu. V druhom prípade apeloval na zdržanlivejšiu zahraničnú politiku a kritizoval postup USA, ktorý vnímal ako aroganciu moci, umožnenú mocenským postavením USA a absenciou vyvažovania v medzinárodnom systéme. Svet by bol snáď lepším miestom, ak by v ňom bolo miesto pre viacero takýchto **Waltzov**. **K. N. Waltz**, R. I. P.

Literatúra:

BOOTH, K. (ed.). 2011. *Realism and World Politics*. Routledge: London, 2011. 346 s. ISBN 0-203-83396-1.

Requiem for a Realist. 2013. Foreign Policy. Dostupné na internete:

http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/05/15/requiem_for_a_realist_kenneth_waltz

Kenneth N. Waltz, 1924 - 2013. 2013. Foreign Policy. Dostupné na internete:

http://walt.foreignpolicy.com/posts/2013/05/13/kenneth_n_waltz_1924_2013

WALTZ, K. N. 1979. *Theory of International Politics*. New York: McGraw-Hill, Inc., 1979. 251 s. ISBN 0-07-554852-6.

WALTZ, K. N. 2008. *Realism and International Politics*. Routledge: London, 2008. 361 s. ISBN 978-0-415-95478-5.